

Broedvogelinventarisatie Amsterdamse Golfclub

Enkele aanbevelingen ter verhoging van natuurwaarden

In de afgelopen jaren hebben ondergetekenden, Fred Hopman en Tom van den Boomen, de redactie gevoerd over twee boeken handelend over de Hekslootpolder, het 160 hectare grote veenweidegebied tussen Haarlem-Noord en Spaarndam. Veel illustraties in die boeken werden verzorgd door Willem de Voogt, die we in die tijd, als fervent amateur-fotograaf, goed hebben leren kennen. Omdat Willem de natuur een warm hart toedraagt en tegelijkertijd een enthousiast golfer is vroeg hij ons een vogelinventarisatie te doen op het terrein van de Amsterdamse Golfclub en enkele suggesties te doen ter verhoging van de natuurwaarden. Daar gingen wij graag op in: in het voorjaar van 2017 hebben wij zes inventarisaties gedaan. Vier vroege ochtendtellingen en twee avondtellingen in de maanden april, mei en juni. In totaal is er ruim 35 uur besteed aan veldwerk, gegevens invoeren en rapporteren.

Wat opviel bij ons eerste bezoek was dat het terrein landschappelijk fraai is vormgegeven, zeer divers is in beplanting met struiken en diverse soorten bomen, met zowel bosvakken als soli-

tair staande bomen en ook zeer gevarieerd is opgezet met kleinere en grotere waterpartijen, verbindingssloten en kanaaltjes. Uit gesprekken met Frank Klaver, de hoofd greenkeeper, bleek het

Terrein van de
AMSTERDAMSE GOLFCLUB

Foto's: Fred Hopman

totale wateroppervlak op het terrein 42.767 m² te bedragen en er is 5790 strekkende meter aan wallekant gemeenten. Dat gegeven is duidelijk terug te vinden in de samenstelling van de broedvogelbevolking, waar watervogels een prominente plaats innemen.

De tellingen werden uitgevoerd volgens de BMP-methode, een door SOVON (Vogelonderzoek Nederland) ontwikkelde gestandaardiseerde broedvogel monitoring methode, die overal in het land maar ook verder in Europa wordt toegepast. Door die standaardisering kan je de broedvogelbevolking van diverse gebieden met elkaar vergelijken ook door de jaren heen. Hieronder volgt een verslag van deze tellingen en een kort historisch overzicht van het gebied, de bodem, fauna en natuurwaarden. Tenslotte geven we enkele aanbevelingen voor het beheer waarbij we speciale dank verschuldigd zijn aan Jaco Die-meer, die een inventarisatie deed van de

aanwezige flora op het golfterrein en enkele suggesties deed voor het toekomstig beheer.

Geschiedenis van de Amsterdamse Golfclub

De Amsterdamse Golfclub is opgericht in 1934 als eerste golfbaan in Amsterdam. De baan was 34 hectare groot en gelegen in Amsterdam-Oost nabij Dui-vendrecht. Op de grond van het golf-terrein lag in die tijd een bestemming voor spoorweguitbreidingen, maar niemand voorzag dat er in de toekomst een spoorweguitbreiding zou komen. Dan, na 50 jaar, krijgt de Golfclub in 1984 het bericht dat de Nederlandse Spoor-wegen toch willen gaan uitbreiden. De huur wordt opgezegd, er moet worden verhuisd. Na onderhandelingen met de gemeente Amsterdam wordt er een stuk grond gekocht van ruim 60 hectare nabij Halfweg. De oorspronkelijke bestemming 'havengebied' wordt veranderd in 'recreatiegebied', mede omdat het ter-

Terrein van de **AMSTERDAMSE GOLFCLUB**

rein grenst aan Recreatiegebied Spaarnwoude. Op 21 september 1990, vijf en vijftig jaar na de eerste bal in Duivendrecht, wordt de tweede eerste bal geslagen op de nieuwe golfbaan aan de Bauduinlaan in de Houtrakpolder. In 1993 verwerft de club de A-status. In 2009 werd hier het 75-jarig jubileum gevierd. De Amsterdamse Golfclub telt circa 800 leden.

Bodem en beplanting

In 2003 is door de Grontmij een bodemkundig onderzoek gedaan om de wateroverlast op diverse terreingedeelten te bestrijden. Het golfterrein werd aangelegd op gronden die in de IJpolder, een droogmakerij, liggen. De top laag bestond uit maximaal 15 centimeter verschraalde, humeuze klei met daaronder een laagje zand dat veelal niet met de top laag was vermengd. De ondergrond bestond uit een slecht doorlatende kleilaag met soms een veentussenlaag die op wisselende diepten (0,6 tot 1,7 meter) overgaat in zand. Er zijn door Grontmij verbeteringsvoorstellen gedaan van de profielopbouw (toplagen) en de ontwatering. Daarnaast is er een herprofilering van de fairways en waterpartijen uitgevoerd. Verder zijn de profielen van de waterlopen vergroot, waardoor er een gunstige invloed is geweest op de ontwatering en de beheersing van de waterpeilen op de baan. Tevens is er een nieuwe drainage in combinatie met afvoerputten aangelegd. De Grontmij heeft voorts diverse beheervoorstellen gedaan die in de loop van de afgelopen jaren zijn en nog steeds worden uitgevoerd. Zo worden de banen regelmatig geverticuteerd en bezand, waarbij regelmatig (eens per jaar) zand wordt gestrooid tot gemiddeld 50 kubieke meter per hectare. Daarmee wordt 'vervetting' van de baan bestreden.

Omdat bij de aanleg van de golfbaan de

grond, bestaande uit lichte en zware zeeklei, volledig werd dichtgereden door zware machines stonden in de beginjaren de solitaire bomen en bosvakken op meerdere plaatsen enkele maanden per jaar onder water. De worteling in de bosvakken heeft zich in de loop van de jaren zo ver ontwikkeld dat de storende lagen zijn doorbroken met als gevolg een beter doorlatend profiel. Door het ontbreken van onderhoud aan de beplanting, ontstond een tekort aan variatie in de bosvakken. Over het algemeen overheersten de Essen. Omdat de beplanting te dicht op elkaar stond, zijn de bomen uitgegroeid tot dunne staken. De laatste jaren wordt gepoogd deze ontwikkeling van de beplanting van de beginjaren om te vormen. Ook al omdat de beplanting meerdere functies vervult. Rondom de baan staan hoge bomen als windbrekers. Op de baan zelf heeft de beplanting vaak de functie bepaalde delen van de baan af te schermen van andere delen om bijvoorbeeld holes van elkaar te scheiden. Daarnaast heeft de beplanting ook een ecologische functie. Deze is van belang omdat de beplanting deel uitmaakt van de in de omgeving aanwezige flora en fauna. Zo kan een harmonieus geheel ontstaan van fauna in een breder verband. Er dient voldoende diversiteit van soorten, beschutting en voedsel voor dieren te zijn en er mag geen chemische onkruidbestrijding plaatsvinden.

Eerdere pogingen tot verhoging van de natuurwaarden

In 2008 heeft Sander Hoogland een onderzoeksrapport geschreven over verhoging van de natuurwaarden op de Amsterdamse Golfclub. Slechts twee onderdelen werden uitgewerkt. Allereerst het eiland naast hole 12, met weinig natuurwaarden door dichte en hoog opgaande bebossing. Dit eiland werd omgevormd tot eiland met besdragende

struiken voor zangvogels en kruidenrijke vegetatie voor vlinders. Daarnaast werd een strandje aangelegd voor waadvogels. De poel bij hole 9 werd omgevormd tot een aantrekkelijke poel voor waadvogels en Rugstreeppad en Kleine Watersalamander met planten als Gele Lis, Moerasspirea, Grote Kattenstaart en Waterweegbree.

Natuurontwikkeling in 'the rough'

Het gebied buiten de cultuureenheden (green, tee, fairway) en de carry (zone tussen tees en fairways) en waterpartijen heet de rough. De rough kan begroeid zijn met bijvoorbeeld grassen, kruiden, heide, struiken of bomen. Er wordt met het beheer van de rough onderscheid gemaakt tussen:

- intensief beheerde rough, de 'maintenance rough' en de
- extensief beheerde rough, de 'natuurrough'.

In de 'maintenance rough' moet de bal

redelijk te vinden zijn. Deze rough moet daarom op een hoogte van 75 millimeter gemaaid worden. De 'natuurrough' grenst aan de 'maintenance rough' en kan bestaan uit hoger grasland, rietland, moeras, heide, struiken of bos met ondergroei. Hier zijn de mogelijkheden voor natuurontwikkeling op een golfterrein het grootst. Het type vegetatie bepaalt het type onderhoud.

Emelten en Rozenkevers kunnen grote schade aanbrengen aan de greens en ze zijn op veel greens waargenomen, maar ze lijken vooralsnog weinig schade aan te richten. Maatregelen ter bestrijding lijken dan ook niet nodig. Monitoring van de populaties is wel belangrijk om in te grijpen als de aantallen uit de hand lopen. Daarnaast wordt er gestreefd naar een natuurlijke bestrijding van deze insecten en gepoogd wordt Spreeuwen te verlokken zich op het golfterrein te vestigen. Hiertoe zijn kort-

Terrein van de Amsterdamse Golfclub met Grauwe Ganzenfamilies

geleden rond de 50 spreeuwenkasten opgehangen. Door ons zijn in 2017 geen broedgevallen van Spreeuwen in deze kasten vastgesteld. Wel hebben meerdere mezen (Kool- en Pimpelmezen) in deze kasten hun broedsel grootgebracht.

Broedvogels

In 2002 is Fred Hopman betrokken geraakt bij de 'National Golf Course Vogeltelling' en aansluitend een broedvogelinventarisatie bij Golfbaan De Houtrak'. In totaal werden er toen 51 soorten met 308 territoria op 83 hectare genoteerd. De 60 hectare van de Amsterdamse Golfclub bood in 2017 ruimte aan 46 verschillende soorten en 278 territoria. Fluctuaties in aantallen soorten en dichtheden zijn een gegeven in de dynamiek van de Nederlandse avifauna, dus conclusies verbinden aan de getallen van deze verschillende inventarisatiejaren dient met een zekere reserve te gebeuren. **Tabel 1** laat zien dat het merendeel van de broedvogels, 34 in deze vergelijking, zich op beide terreinen thuis voelt. Soorten zoals bijvoorbeeld Grauwe Gans, Nijlgans, IJsvogel en Appelvink zijn de laatste jaren in Nederland aan het uitbreiden. Slob-eend, Patrijs, Tureluur, Veldleeuwerik, Huismus, Ringmus en Spreeuw namen sinds de eeuwwisseling in aantallen af. Twee andere voorbeelden van soorten die afnemen zijn Fitis en Wilde Eend. Op de golfbaan werden 17 territoria van de Fitis, een insectenetende loofzanger, opgetekend. Dit is een respectabel aantal. De landelijke populatie is sinds 1990 gehalveerd. Gunstige gebieden kunnen andere trends laten zien dan de landelijke en mogelijk is dit ook het geval op dit terrein. Ook de Wilde Eend, manifest aanwezig met 18 territoria, is sinds 1990 in populatie met zo'n 30 procent in Nederland afgenomen. De belangrijke functie van Wilde Eenden

als verspreider van plantenzaden is lang niet bij iedereen bekend. In herfst en winter worden door deze eenden veel zaden gegeten die vrijwel onverteerd weer uitgepoept worden. Pendelend tussen voedselgebied en slaapplea's raken plantenzaden zo verspreid. Op de golfbaan profiteren Kuifeend, Krakeend, Tafeleend en Meerkoet van betrekkelijke rust in de aanwezige ruigtevegetatie, rietkragen en oeverzones. Ondiepe, licht eutrofe, sloten en vijvers blijken voldoende dierlijk en plantaardig voedsel en beschutting te bieden. Jonge Kuifeenden bijvoorbeeld leven alleen van dierlijk voedsel en prefereren water van 75 tot 150 centimeter diepte, aangezien ze nog te licht zijn om dieper te kunnen duiken. De Tafeleend daarentegen leeft meer van plantaardige kost zoals Kranswieren, fonteinkruiden, Waterpest en grassen, die langs de oever groeien. De Krakeend is de afgelopen jaren toegenomen van schaarse tot algemene broedvogel. De jonge 'krakjes' eten de eerste tijd voornamelijk waterdiertjes van de oppervlakte en gaan later over op een plantaardig dieet. De behoeften van de Wilde Eend sluiten aan bij de bovengenoemde soorten. Wilde Eenden kunnen vrij dicht bij elkaar broeden, de zeer territoriale Meerkoet heeft beduidend meer ruimte nodig. De jongen kunnen op open, stilstaand water de oudervogels volgen die grondeend, duikend en lopend een groter deel plantaardig, deels dierlijke maaltijd bij elkaar scharrelen. Het hoofdbestanddeel bestaat uit groene delen van waterplanten en zachte delen van oevervegetatie aangevuld met waterinsecten, slakjes en visseneieren. De aanwezige Grauwe Gans is gepromoveerd van zeldzaamheid naar plaag. De monocultuur van Engels Raaigras in de polders bood een overvloedige dis voor een aantal ganzensoorten. Aanwezigheid van voldoende voedsel en (in het

TABEL 1: Broedvogelinventarisatiegegevens van Het terrein van 'De Amsterdamse Golfclub' van 2017 en van het terrein van Golfclub 'De Houtrak' van 2002.

Hoofdtellers: Fred Hopman & Tom van den Boomen				Hoofdtellers: Fred Hopman & Tom van den Boomen			
		Amsterdamse golfclub	Golfbaan De Houtrak			Amsterdamse golfclub	Golfbaan De Houtrak
euring	soort	2017	2002	euring	soort	2017	2002
90	Fuut	1	4	10840	Heggenmus	9	6
1520	Knobbelzwaan	-	1	10990	Roodborst	5	1
1610	Grauwe Gans	4	-	11060	Blauwborst	3	4
1619	Soepgans	-	1	11870	Merel	25	18
1700	Nijlgans	4	-	12000	Zanglijster	9	1
1730	Bergeend	1	-	12430	Rietzanger	-	4
1820	Krakeend	9	7	12500	Bosrietzanger	3	8
1860	Wilde Eend	18	15	12510	Kleine Karekiet	5	32
1869	Soepeend	2	2	12590	Spotvogel	1	-
1940	Slobeend	-	1	12750	Grasmus	-	5
1980	Tafeleend	6	3	12760	Tuinfluit	1	4
2030	Kuifeend	14	6	12770	Zwartkop	18	4
2690	Sperwer	1	-	13110	Tijftjaf	12	3
2870	Buizerd	1	-	13120	Fitis	17	25
3040	Torenvalk	-	2	14370	Staartmees	3	3
3670	Patrijs	-	1	14620	Pimpelmees	5	2
3940	Fazant	-	3	14640	Koolmees	9	6
4240	Waterhoen	1	9	14870	Boomkruiper	1	2
4290	Meerkoet	15	20	15390	Gaai	2	-
4500	Scholekster	1	9	15490	Ekster	1	6
5460	Tureluur	-	3	15600	Kauw	-	2
6700	Houtduif	5	3	15671	Zwarte Kraai	6	9
7240	Koekoek	2	2	15820	Spreeuw	-	21
7670	Ransuil	-	1	15910	Huismus	-	5
8310	IJsvogel	1	-	15980	Ringmus	-	1
8560	Groene Specht	1	-	16360	Vink	13	2
8760	Grote Bonte Specht	1	2	16490	Groenling	7	2
9760	Veldleeuwerik	-	4	16530	Putter	1	5
9920	Boerenwaluw	3	-	16600	Kneu	-	2
10201	Witte Kwikstaart	4	2	17170	Appelvink	3	-
10660	Winterkoning	20	12	18770	Rietgors	1	11

begin) een beschermde status was de formule voor een onvoorziene spectaculaire groei. De Nijlgans is ook te beschouwen als een van de 'grote grazers'. Voor beide soorten konden vier territoria genoteerd worden.

Rietkragen met een hoge stengeldichtheid, desnoods midden in stedelijke bebouwing, zijn al voldoende voor de Klei-

ne Karekiet. In overjarige rietstengels van meer dan 1,5 meter hoog wordt het hangende nest gebouwd. De combinatie op de golfbaan van natte oevers, ondiep water, een dichte rietkraag met daarbij wat ruigte of wilgenopslag biedt voldoende dekking en voedsel om meerdere territoria te kunnen herbergen. Blauwborst, Bosrietzanger en Rietgors

worden hier ook aangetroffen, afhankelijk van verdeling tussen riet, ruigte, struiken en geboomte. Vermeldenswaardig was dat het met riet begroeide slikveld achter de waterpartij tegenover het clubhuis meteen plaats bood aan twee territoria van Bosrietzangers. Hoog geboomte met jonge vegetatie heeft de voorkeur van de Spotvogel, die ook aangetroffen werd bij de houtsingel aan de noordzijde.

Meer dan 60 procent van de aanwezige broedvogelpopulatie werd dit jaar gevormd door de algemene bos-, park-, en tuinvogels. De aanwezigheid van zowel hoge bomen, opgroeiend hout, struweel en houtsingels evenals grasvelden, rietkragen en ruige overhoekjes bood plaats aan 27 soorten zangvogels. Vanzelfsprekend was de weinig kritische Grote Bonte Specht aanwezig en kon de Groene Specht ook als territorium houdend genoteerd worden in dit parkachtige landschap. Manifest aanwezig was natuurlijk ook de Merel met 25 territoria. De Merel is in Noord-Holland niet alleen een van de meest verspreide, maar ook de meest talrijke soort. Het Usutu-virus, dat in Duitsland veel sterfte onder Merels veroorzaakte, heeft tot nu toe nog geen duidelijke invloed op de Nederlandse populatie gehad. De harde staccato zang van de Winterkoning werd ook over het gehele terrein gehoord en leverde 20 territoria op. De Zwartkop was een goede derde met 18 territoria, gevolgd door Fitis, liefhebber van wat jong en dun bos, met 17 territoria. Het onmiskenbare liedje van de Tjiftjaf werd ook veel gehoord en leverde 12 territoria. De luide zang van de Zanglijster en het bescheiden geluid van Heggenmus brachten allebei 9 territoria op.

De Zwarte Kraaien waren vaak met velen. Volgens de criteria konden er 6 territoria genoteerd worden. De jonge vogels vormden groepen 'hangjongeren'

die, luidkeels alarmerend, nuttig zijn om inventariserende vogelaars te attenderen op jagende Haviken, Buizerds en Sperwers. Zowel adulte Havikvrouw als een juveniele Havik werden waargenomen, zonder nest indicierend gedrag. Het aantal territoria van Kool- en Pimpelmees was mogelijkserwijs hoger uitgevallen, als alle nestkasten gecontroleerd waren. Hier is van afgezien omdat een groot aantal van de kasten aan de voorzijde in plaats van bovenzijde geopend moesten worden. Het gevaar bestond dat bij dit soort kasten de jongen voortijdig het nest zouden verlaten en eieren uit het nest konden vallen. Ook is er niet altijd goed zicht op de nestinhoud.

Zeer vermeldenswaardig is de Appelvink. Qua roep en gedrag een onopvallende bosbewoner, maar met een uitgesproken grote snavel en kop. Het is een soort die in Noord-Holland en Nederland stevig aan het uitbreiden is. De binnenshuis broedende Boerenzwaluwen leverden tot slot nog 3 nesten op in de werkschuur.

Bij elke telling werden ook de dag-actieve zoogdieren genoteerd. Haas, Muskusrat, Bruine Rat (dood exemplaar) Vos en Boommarter werden waargenomen. Deze laatste had zijn intrek genomen in een nestkast voor een Bosuil, die in een dichtbegroeid bos-vak was geplaatst.

Conclusies en aanbevelingen

Inventarisatie van vogels en planten blijft een boeiende bezigheid. De eerste conclusie die getrokken dient te worden dat de golfbaan een compliment verdient qua beheer. Er is al veel en doorzicht werk verzet om de diverse levensvormen de ruimte te geven naast de recreatieve en sportieve functie van het terrein.

Mogelijk is er nog winst te behalen in:

Drie jonge SPREEUWEN in een gierzwaluwkast.

Het nastreven van meer glooiende oevers, omdat dit een goed biotoop voor amfibieën en planten biedt. Een bedekking van kalkrijk zand levert hierbij een kans voor het ontstaan van bijzondere flora. Door snelle opwarming bij zonneschijn is het aantrekkelijk voor amfibieën.

Ondergroei in de bosjes toestaan, bij voorkeur met bes dragende struiken zoals Meidoorn, Sleedoorn, Lijsterbes en Vogelkers. Ook notenbomen zoals de Hazelaar zijn wenselijk. Al deze soorten zijn aantrekkelijk voor vogels en kleine zoogdieren. Brede rietkragen en oeverzones met overjarig riet en ruigte toestaan en gefaseerd maaien. Dit biedt mogelijkheden om te schuilen, om te foerageren en om te broeden. Soorten als Rietzanger, Snor, Sprinkhaanzanger, Waterral en mogelijk Baardmanneetje en Roerdomp zouden kunnen profi-

teren van deze omstandigheden.

Snoeihout verwerken in takkenrillen, hierbij het zware hout onderin leggen. Dit biedt dekking voor kleine dieren en vogels en een biotoop voor paddenstoelen.

Plekken met Akkerdistels en Brandnetels niet maaien. Het zijn zowel nectarplanten voor vlinders als voedsel voor rupsen. Akkerdistels kunnen in mei deels gemaaid worden, zodat er een tweede bloei ontstaat als voedselbron voor vlinders.

Op geschikt lijkende plekken in de oever met een grondboor een horizontaal gat van ongeveer een meter lang boren. Het kan meerdere broedgevallen van IJsvogels opleveren.

De Bosuilenkast, die midden in een dichte bosschage hangt, verdient een vrije aanvliegroute. Te verwachten valt dat Bosuilen zich dan sneller vestigen.

Hetzelfde geldt voor een torenvalkkast. Op het terrein zijn diverse groepjes spreuwenkasten opgehangen, vaak dicht op elkaar. Hoewel de spreeuw een koloniebroeder kan zijn, zou een grotere spreiding en ophangen op grotere hoogte mogelijk tot snellere vestiging leiden. De randen van de greens lijken de meest geschikte plek.

Tot slot

Hooggespannen verwachtingen kunnen soms overtroffen worden, maar ook soms bitter teleurstellen als 'de doelgroep' verstek laat gaan. Aan mijn huis hangen al jaren gierzwaluwkasten, maar de Gierzwaluwen prefereren een uiterst oncomfortabele nokvorst bij de overburen in plaats van de riant villa die ik beschikbaar stel. In plaats van Gierzwaluwen maken Spreeuwen er wel dankbaar gebruik van en brengen er jaarlijks een tot drie legfels groot.

Kortom: Je kunt een muziekje opzetten voor de natuur, maar die verzint er haar eigen danspassen bij.

■ Fred Hopman &
Tom van den Boomen

Gebruikte literatuur

- Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels
Onder redactie van Kees (C.J.G.) Scharringa, Wim Ruitenbeek, Piet J. Zomerdijk.
Samenwerkende Vogelwerkgroepen
Noord-Holland (SVN) 2010
- Populatieontwikkeling van de Wilde Eend, Kraakend, Kuifeend en Tafeleend in Nederland. Wat weten we van de achtergrond? SOVON rapport 2015/16. Caps-rapport 2015/01
- Vogels op golfterrein de Houtrak Fred Hopman & André van Aken Fitis 38 (4) 2002
- Sovon nieuws 30e jaargang Juni 2017

Bijna 1 miljoen van provincie voor natuur Houtrak

Planning te optimistisch; werk nu klaar eind 2018

De provincie Noord-Holland trekt bijna 1 miljoen euro uit voor een natuurlijke aanpassing van 57 hectare in de Houtrakpolder. Deze natuur wordt onderdeel van het natuur- en recreatiegebied Noorderbos van Staatsbosbeheer. De Houtrakpolder ligt in de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude, tussen het Noordzeekanaal en de Spaarndammerdijk, tegen het Westelijk Havengebied aan. De polder, die dateert uit 1873, valt binnen het Recreatiegebied Spaarnwoude.

Eerder al hebben we in de Fitis melding gemaakt van het voornemen van beheerder Staatsbosbeheer voor een herinrichting van het gebied tussen de Inlaagpolder en het Noordzeekanaal. Inmiddels ligt er een uitgebreid plan,

waarvan het opnieuw inrichten van 57 hectare natuur deel van uitmaakt. Het betreft het deel tussen de Noorderweg en de Westhoffplas, waar het waterpeil aanzienlijk wordt verhoogd, zodat er een groot gebied met brakke kwel ont-